ژیان و بەسەرهاتی گۆرانیبێژی مەزنی کورد حەسەن زیرەک

نووسه ر:زیره ک بوکانی

((هەموو وەزنێکی گۆرانی، لە تووڵانی هەتا کورتی

بە سەرپەنجەی هونەر کردت بە دیلی کۆششی زاڵت!))

گۆران

دوان و قسه کردن و نووسین لەسەر حەسەن زیرەک تەنیا بۆ بیرەوەری و یادکردنەوەی ئەو هونەرمەندە مەزنەیە و بەس، دەنا ئەو کەسایەتییە بەرزە حەوجێ بەوە ناکا کە بیناسێنی یان ... چون دەنگی زوڵاڵ و بەسۆزی ئەو گۆرانیبێژە مەزنە لە کاتی خۆیدا سنوورەکانی تێپەڕاندووە. چوار ڕادیۆی کوردی بەغدا، قاهیرە، تاران و کرماشان دەنگی ئەویان بڵاو دەکردەوە. هەروەک خانمی میدیای زەندی لە کتێبی چریکەی کوردستاندا دەڵێ: "ڕۆژانە نامەیەکی زۆر بۆ بەرنامەی ڕادیۆ کرماشان دەهات و تەنانەت پووڵیشیان ئەخستە ناو پاکەتەکەوە تا زووتر گۆرانی داواکراوی ئەوان بە دەنگی حەسەن زیرەک بڵاو بکرێتەوە و بە تێکڕا تەواوی بەرنامەی کوردی لەسەر دەنگی خۆشی ئەو ئەسووڕا".

حەسەن زیرەک تا ئەمڕۆ تروپکی بەستە و گۆرانی کوردی گرتووە و کەس نەگەیشتۆتە ئەو شوێنە، گۆرانییەکانی شەونمی خۆشەویستی پاکیان پێوەیە و بەرامەی گوڵاوی دڵدارییەکی پیرۆزیان لێدێ، بەستەکانی هەتاهەتایە دەژین و لەبیر چوونەوەیان بۆ نییە. گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک لە ناخی خەڵکی کوردستانەوە سەریان هەڵداوە، ڕیشەیان لە ناو کۆمەڵدا داکوتاوە، دڵدار و دڵبەرەکان، لەبار و دڵتەڕەکان لە سێبەر و بەرامەی ئەو درەختە سەوز و پەلوپۆ بڵاوە چێژیان وەرگرتووە.

"کیژان دەچنە مێرگوڵان" وەک فیلمێکی سینەما دیمەنی گەورەکچ و کیژۆڵەی کرچ و کاڵی دێنشینی کوردستانمان پێشان دەدا کە بۆ گژ و گیا و گوڵچنین دەچنە دەشت و دیمەن، کە ماندوو دەبن ئارەق لە ناو چاوانیان زەنگوڵ زەنگوڵ دەتکێتە خوارەوە و پاژنەی کەوشان تەڕ دەکا.

بەڵام چنینی بیزا و مەندێ و نێرگز و وەنەوشە و هەڵکەندنی کارگ و ڕێواس و شنگ ناهێڵن هەست بە شەکەتی و مانوویی لەش بکەن...

"زاوا لە بووکێ مەدە" خووخدەی نەریتی شایی و زەماوەندی کوردانەمان یاد ئەخاتەوە، تێکدانی سەر و پێچی بووک و کەوتنە خوارەوەی تارای سوور، شێوەیەکی شەنگ و شۆخمان دێنێتەوە بەرچاو و هەروەها گۆرانییەکانی "چاوی جوانە لەیلا، کاروانە، باران بارانە، هەوریلار، کڵۆنجە

ڕێڕێ، کۆڵوانه سوور، هەوری له کۆڵ، چارۆکه هەولێرییه، بەرهەڵبێنه، ناڵەشکێنه، دەسماڵ حەریری ساده، قاسپه قاسپی کەو، خەنەبەندان، خاڵۆڕێبوار و سەدانیتر" هەوێنی ئەو گۆرانییانەی له دیمەنی مەڵبەندی جوان و ڕواڵەته نازدارەکانی تری کوردەواری هەڵێنجاوه. ئەو هەموو وێنه و دیمەنه دڵکێشانەی کردووه به هەوێنی هەوا و هونراوەکانی، هەر بەستەیەکی زیرەک داناوه تابلۆیەکی ڕەنگینه که وێنەی داب و ڕەسمی کوردەواری تێدا بەدی دەکرێ.

هۆنراوەکانی حەسەن زیرەک زۆربەی زۆریان پڕن له خەیاڵی جوانی شاعیرانه و ناسکبینی وردەکاری شیرین و تابلۆی ڕەنگین و ڕازاوه و ئاوێنەی باڵانوێنی ویست و خواست و ئامانجەکانی خەڵکن. سەرەکیترین هۆی سەرکەوتنی حەسەن زیرەکیش هەر ئەو تێکەڵییه و توانەوەیەتی لەگەڵ ژیانی کۆمەڵایەتی و ئاوات و خۆشی گەلەکەی.

بەڵام هۆنراوەی زیرەک به زمانی ساکار و خۆماڵی و وشەی پەتی و سواو و ڕەسەنی کوردی لەگەڵ ئازار و برک و ژان، ویست و خواست و حەز و ئەوین و هەستی خۆشەویستانەی جەماوەری کوردستاندا جۆش دراوه و به گوێرەی ڕۆژ و قۆناغی کۆمەڵایەتی و سۆز و دنەی دڵداری، نێوەرۆکی شێعرەکانی به پێی نۆت و هەوای گۆرانییەکانی لەگەڵ کات و سات و چاخ و دۆخ و دەمی ژیانی کۆمەڵگاکەی جووت کردووه و دەتوانین بڵێین شێعره فۆلکلۆرییەکانی زیرەک ئاوێنەی باڵانوێنی باری سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی چەرخی خۆیەتی.

هەروەک چۆن ژیانی زۆربەی هونەرمەندان پەڕیوەیی و ئاوارەیییه، زیرەکیش سەرەڕای هەموو کلۆڵییەک، بەردەوام و بێ نێوبڕ هەڵوەدا و تەره و تاراوی ژینگەکەی خۆی بووه و ئەم تاوتوێ و گێره و کێشه و چەرمەسەری و ئازارانه نەیانتوانیوه له ئەوین و هونەرەکەی هەڵبڕن. له هەر زەنوێرێک سوێسنه و هەڵاڵه و دەیان گوڵ و شکۆفەی چەپک کردووه و به دیاری بۆ دەروونی هەڵچووی خۆی و گراوی دڵبەندی بردووه و له بۆتەی هونراوه و زڕەی زایەڵەی گۆرانیدا خەملاندوونی و پێشکەشی بارەگای ڕەسەنی کوردی کردوون و سەرمایەی پڕ پیت و بەرەکەتی فۆلکلۆری کوردی له نەمان و تیاچوون ڕزگار کردووه و گەشەی پێداوه.

ئەم هونەروەره هەتاهەتایه له نێو دڵی خەڵک و له قامووسی هونەری کوردا هەیه. حەسەن زیرەک له زۆربەی دەسگا و مایەکانی ڕەسەنی ئێرانیدا وەک سێگا، چوارگا، ماهوور، دەشتی، بەیاتی تورک، ئیسفەهان، هومایوون، شوور، ئەبووعەتا، شووشتەری، حیجاز، ئەڵلاوەیسی، ئەفشاری و بەیاتی کورد ئاهانگی هەیه.

حەسەن زیرەک له زۆربەی مەقامەکانی خۆیدا شێعری شاعیره بەناوبانگەکانی کورد و فارسی گوتووه: شاعیرانی وەک حافزی شیرازی، مەولەوی کورد، بێسارانی، ناڵی، مەحوی، کوردی،

تاهیربەگی جاف، ئەحمەد موختار بەگ، ناری، پیرەمێرد، گۆران، مەلا سەدیق مەحموودی، سەید کامیلی ئیمامی، سافی، هێمن، هەژار و ...

مامۆستای بلیمەت و دەنگ دلێری ڕەسەنی بەستەی کوردی و هونەری ڕاستەقینەی ئاوازی نەتەوایەتی و خۆماڵی، ناوی حەسەن و شۆرەتی ئەسەدی بۆکانییە و هەر بە زیرەکیش ناوی دەرکردووە و ناسراوە، کوڕی عەبدوڵڵایە مەشهوور بە عەبەزلە و دایکی ئامینی ناوە و دوو برای هەبووە بە ناوی حەمەدەمین (براگەورەی) و حاجی حوسێن (براچکۆلە) و خوشکێکیشی هەیە بە ناوی سارا لە شاری بۆکان. حەسەن زیرەک لە گەڕەکی قەڵا، کۆڵانی بەر مزگەوتی جامیعە، واتە کۆڵانی مابەینی حەمامی نادر و مزگەوتی جامیعە لە دایک بووە.

حەسەن زیرەک لە تەواوی گۆرانییەکانیدا لەگەڵ بۆکان قسە دەکا و پێیاهەڵدەڵێ و تەواوی کێو و کەژ و کانیاو و دێیەکانی ئەو مەڵبەندە کە بیرەوەری لەگەڵیان هەیە لە گۆرانییەکانیدا دێنێتەوە و باسیان دەکا:

گۆرانی بووک زێنێ:

ئۆخەی ئۆخەی بووک جوانێ

ئەمنم خەڵکی بۆکانێ

گۆرانی وامە دایکم دیارە:

هاتووم لە لای بۆکانێ

کورتی خاڵ دانەدانێ

گۆرانی خاڵۆی ڕێبوار:

هۆ کاکی ڕێبوار ڕێگام کوێستانە

دەچم بۆ بۆکان گوڵ لە ئێرانە

یان:

وەی کاکی ڕێبوار ڕێگا نازانم

ڕێم پێ نیشان دەن خەڵکی بۆکانم

حەسەن زیرەک ژیان و بەسەرهاتی خۆی بە بەستە هۆنیوەتەوە و لە خەرمانانی ساڵی ١٣٤٥ی هەتاوی لە چاپخانەی ڕەنگین لە تاران بە ناوی "چریکەی کوردستان" لە چاپی داوە.

مامۆستا محەممەد سەدیقی موفتیزادە پێشەکی بۆ نووسیوە و بەم سێ بەیتە ئاوا دەدوێ:

زیرەک زۆرت کرد خزمەتی هونەر

ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر

با وەکوو لە ژین نەحەسایەوە

پەژارەت زۆر دی، زۆر چەوسایەوە

ڕۆژگارت ساتێ بە بێ خەم نەبوو

بەڵام لە هونەر هیچت کەم نەبوو

خانم میدیای زەندی یارمەتی داوە، هەروەک بۆخۆی لە هونراوەکانی وتوویە: "هەر لە سەردەمی منداڵییەوە ژیانێکی زۆر ناخۆش و نالەبار و تاڵی هەبووە و تا ڕادەیەک بە بێکەسی و هەژاری و ئاوارەیی و سەر لێشێواوی، ژیانی بردۆتە سەر، بیست و حەوت ساڵی تەمەن دەبێت کە دەچێ بۆ شاری پێنجوێن لە کوردستانی عێراق و لەوێڕا دەچێ بۆ سولەیمانی، ئەمجار لە سولەیمانییەوە دەچێ بۆ کەرکووک، پاشان دەچێ بۆ زیارەتی غەوسی بەغدا و لەوێ دەبێتە شاگرد موسافیرخانە لە ئۆتێل "الشمال الکبیری" بەغدا، لەو ئۆتێلەدا بەدەم کارەوە جاروبار گۆرانی دەڵێ: "گۆرانی کیژان دەچنە مێرگوڵان و دەسماڵ حەریری سوورە و ... کە لەو کاتەدا مام جەلال لە بەغدا خوێندکاری زانستگا دەبێ لە ژوورێکی ئەم ئۆتێلەدا بەسەر دەبا، دەنگی زیرەکی زۆر پێخۆش دەبێ و لەگەڵیا بەینی خۆش دەکا، دەیبا بۆ ڕادیۆ بەغدا.

هەروەک مام جەلال دەڵێ: "... ***لەگەڵ کاک حەسەن زیرەکی هەڤاڵ و دەنگخۆش تا دەهات بەینمان خۆشتر دەبوو. ئەویش شەوان درەنگ کە کارەکانی لەسەر سووک دەبوون دەهاتە لام لە ژوورەکەمان، گۆرانی خۆشی بۆ دەگوتین، پاش ماوەیێک دیتم دەنگی خۆشە بەتایبەت شارەزاییەکی باشی هەیە لە گۆرانی فۆلکلۆری کوردیدا، بۆیە کەڵکەڵەی گەیاندنی ئەو دەنگەم بە ڕادیۆ کەوتە سەر***".

حەسەن زیرەک لە کتێبی چریکەی کوردستاندا لەوبارەوە ئاوا دەدوێ:

"باش کارم ئەکرد ڕۆژ و شەوانە لە ئۆتێل شیمال کە جێی کوردانە مسافرێکمان کە مام جەلال بوو یەکجار گەنجێکی بەبێ غەلال بوو بردمی بۆ ڕادیۆ، بێمنەت، بەگیان جوان ڕەتی کردم لە پۆلیسەکان جوان ناساندمی بە عادڵ عیرفان هەمەکارە بوو لە ڕادیۆی کوردان".

حەسەن زیرەک بە دڵی پڕ گریانەوە تێدەچریکێنی، پاشان عادڵ عیرفان و هاوڕێیانی لە بەشی کوردی زۆریان پێخۆش دەبێ، دەڵێن بەڕاستی لەهجەی شیرینە بەڵام داخەکەم کە بێتەمرینە، دەستوور دەدا کە ئۆرکێستر دێ و گۆرانی تۆمار دەکا ئەمجار لە پاشان لە ڕادیۆدا بە مانگێ ٦ دینار دادەمەزرێ و مانگ لەگەڵ مانگ مواجبی بۆ زیاد دەکەن. ئەوە دەبێ بکوترێ کە ئەو گەوهەرە نەمرە لە قوڕگی حەسەن زیرەک لە واقیعدا عادڵ عیرفان دەریکێشا و لە ڕادیۆ بەغدا مەودای گۆرانی گوتنی پێدا. بەمجۆرە چەند ساڵ لە غەریبی و لە بەغدا ڕایدەبوێرێ و لە ساڵی ١٣٣٧ی هەتاوی (١٩٥٨ی زایینی) دەگەڕێتەوە ئێران و لەو کاتەدا لە مانگی پووشپەڕی ١٣٣٧ی

هەتاوی ڕادیۆ کوردی تاران دادەمەزرێ و بۆ ماوەی سەعاتێ بە زمانی کوردی (نیو سەعات بە لەهجەی سۆرانی و نیو سەعات بە لەهجەی کرمانجی) بەرنامە بڵاو دەکاتەوە و بانگهێشتن لە حەسەن زیرەک دەکەن بۆ ڕادیۆ. دەس دەکا بە تۆمار کردنی گۆرانی کە دوو ئۆرکێستری گەورەی تاران "تایبەتی ڕادیۆ تاران" بە سەرۆکایەتی حوسەینی یاحەققی و بە سەرۆکایەتی گشتی موشیر هومایوونی شەهرەدار، هاوکاری لەگەڵ دەکەن و لە پاشان لەگەڵ ناسری زەنابادی و بەدیعی و جەواد مەعرووفی بە پیانۆ کە هەر کامێکیان سەرۆکی ئۆرکێسترێکی گەورە و مەشهوور بوون، بەرنامەی کوردی ئیجرا دەکرد و چەند خانمێکیش کە یەکێک لەوانە خانمی میدیای زەندییە سەربەندیان بۆ دەگێڕاوە.
دەبێ بوترێ کە حەسەن زیرەک لە ٢٦ی ڕەزبەری ١٣٣٧ی هەتاوی لەگەڵ خانمی میدیای زەندی ژیانی هاوبەش دەست پێدەکا کە بەرهەمی ئەم ژیانە دوو منداڵی کچە بە ناوەکانی مەهتاب "ئارەزوو" و ساکار "مەهناز" و ئەوە ٤ ساڵ دەخایەنێ تا ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٤١ی هەتاوی ڕادیۆ کوردی لە شاری کرماشان بە توانایی سەد کیلۆوات دانرا و حەسەن زیرەک چوو بۆ ڕادیۆ کرماشان و لەوێ ئۆرکێسترێکی بە ناوی زیرەک بۆخۆی دانا کە لەو کەسانە پێک هاتبوو: ١. عەبدولسەمەدی کە بە قەرەنەی لێدەدا و سەرۆکی تیپی مۆسیقا بوو. ٢. موجتەبای میرزادە وییۆلۆنژەن. ٣. ئیزەدی سەنتوورژەن.٤. پوولەکی تەپڵکوت. ٥. فەرەیدوون مورادی عوودژەن و تارژەن کە برێک لە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکی بە نۆت نووسیوەتەوە. خودی حەسەن زیرەک بە دایرە و دەف هاوکاری دەکا و زۆر جوان دەف و دایرە لێدەدا و ئەوەش بڵێم کە ئەوەڵین کەس حەسەن زیرەک بوو کە دەف و دایرەی بۆخۆی بردە نێو ئۆرکێسترای ڕادیۆی ئێرانەوە. حەسەن زیرەک بە یارمەتی ئەو ئۆرکێسترە هەموو حەوتوویەک گۆرانی تۆمار دەکرد تا ساڵی ١٣٤٥ی هەتاوی، لە پاشان مواجبی زیرەکیان بڕی چون کاربەدەستانی ئەودەم گوتبوویان کە حەسەن زیرەک نزیک بە هەزار گۆرانی تۆمار کردووە، نیازمان پێی نییە. ئەم قسەیە لەسەر ڕووحی ناسک و پڕهەستی هونەروەری مەزن حەسەن زیرەک زۆری تەئسیر دانا. هەر لەو کاتەدا بوو مامۆستا حەسەن جەزراوی، محەممەد عارف جەزراوی و مامۆستا عەلی مەردان دێن بۆ ئێران کە حەسەن زیرەک بەرن بۆ ئێراق و بانگهێشتنی دەکەن. کاربەدەستانی ئەودەمی ڕادیۆ بۆ بەرگری لە ڕۆیشتنی حەسەن زیرەک _چون بە زەرەدی حکوومەتی شایان دەزانی_ هەموو پووڵ و مواجبی ڕابردوویان داوە بە حەسەن زیرەک و بە درۆ دڵخۆشییان داوە، لە دوایی‌دا کە ئەوان دەڕۆنەوە بۆ ئێراق، هەمیسان مواجبی حەسەن زیرەکیان بڕی و جوابیان کرد. ئیتر ڕۆحی ناسک و زەریفی حەسەن زیرەک بریندار بوو و ناچار ڕادیۆ بەجێ دێڵێ و ڕوو دەکاتە ئێراق. پێش ئەوەی بگاتە شاری بەغدا پۆلیسی ئێراق دەیگرێ و ماوەی هەژدە مانگ لە زیندان دەبێ و دوایی کە ئازادی

دەکەن (لە زیندانی ئێراق زۆری ئازار و ئەشکەنجە دەدەن. بۆخۆی لە نەوارێکدا دەیگێڕێتەوە.) لەپاش ئازاد بوون دەگەڕێتەوە بۆ ئێران. ئەمجار ساواکی حکوومەتی شا دەیگرن ئازار و ئەشکەنجەی زۆر دەدەن! لە پاش ئازاد بوون ماوەیەکی زۆر لە گوندی مەلائەحمەدی بانە بۆ بەڕێوەبردنی ژیانی ئاسایی خۆی چایخانەیەک دادەنێ و لەوێ ماوەیەک بەسەر دەبا و بۆخۆی لە نەوارێکدا ئاوا باس دەکا: ***"هیچ شوێنێکم نەدی تیا بژیم لە بەینی دووسێ کێودا چایخانەیەکی پڕتووکاو و ناخۆش و عەجایبم هەیە ئەگەر بێن تەماشا کەن تەعجوب دەمێنن کە من چۆن لێیدەژیم. نا، پێمخۆشە کاسبی لێدەکەم. هونەر لەنێو کوردا قەدری نەما، هونەر بۆ من بەهرەیەکی نەدا، هونەر بۆ من کارێکی نەکرد بە شوێنیدا بچم، چون کوردم بە زمانی کوردی قسە دەکەم"*** .

لە دوای چەند ساڵ لەوێش دەڕوا و ڕوو دەکاتە شاری مهاباد و لەوێوە دەچێ بۆ شاری شنۆ و تا ساڵی ١٣٥١ی هەتاوی کە نەخۆش دەکەوێ، لەوێ دەبێ. لە شاری شنۆ لە زۆر داوەت و شادی بانگهێشتنی دەکەن کە بەشداری دەکا و زۆری نەوار تۆمار کردووە و لە زۆر جێگادا مەلاحوسێنی عەبدوڵلازادە هونەرمەندی بەستە و شادی هاوڕێی کردووە و ئەو کەسانەی کە بە مۆسیقا هاوکاری بوون بریتین لە ١. یەدوڵڵا حاجیزادە بە کەمانچە ٢. موسەییبی شاداب بە تار و کەمانچە. لە نەوارێکدا کە ڕێکەوتی ١٣٥٠/١/١٣ لە شنۆ تۆمار کراوە ئەم کەسانە هاوکاری مۆساقای بوون: ١. لەتیفی دەشتی بە تار ٢. یەدوڵڵا هوشمەندی بە کەمانچە ٣. ئیبڕاهیمی پوورجەعفەری بە زەرب، کە حەسەن زیرەک بە خوێندنەوەی شێعری "ئەو دڵەی وەک بوتپەرەستێ ڕوو دەکاتە چاوەکەت"ی مامۆستا ئەحمەد هەردی نەوارەکە دەس پێدەکا و گۆرانی تۆمار دەکا. ژیانی حەسەن زیرەک لە شنۆ ئاوا بە کوتنی گۆرانی و تۆمار کردنی نەوار دەچەرخێ. لە نەوارێکدا دەڵێ: "ئاخری پیریەکەم هێناوە شنۆ". پاشان کە نەخۆش دەکەوێ دێتەوە بۆکان و لە نەخۆشخانەی بۆکان دەکەوێ، لە کاتی نەخۆشیدا لە نەخۆشخانە نەوارێکی لێ تۆمار دەکەن. دوکتۆر یارمحەممەدی کاری جەڕاحی لەسەر دەکا و چاک نابێتەوە چون نەخۆشی شێرپەنجەی جەرگی پێوەدەنووسێ و لە ڕێکەوتی ٥ی پووشپەڕی ١٣٥١ی هەتاوی دەچێتە ڕیزی نەمرانەوە و هەوەڵجار لە گۆڕستانی بۆکان دەینێژن و لە پاشان لەسەر وەسیەتی خۆی و پێداگری دایکی لە داوێنی کێوی ناڵەشکێنە لە پەنا گۆڕی چاکەچکۆلە هەمیسان دەینێژنەوە، ڕۆحی بە بەهەشتی بەرین شاد بێ و خودای گەورە لە گوناهی خۆش بێت.

سەرچاوەکان:

١_ گۆڤاری سروە، ژمارە ٢٠، کەریم قەییوومی، ل .٥٠

٢_ گۆڤاری مەهاباد، شمارە١، مام جەلال، ل .٢٠

٣_ تارخ فرهنگ و ادب مکریان، ابراهیم افخمی.

٤_ بەهەشت و یادگار، فرمێسک و هونەر، مامۆستا گۆران.

٥_ چریکەی کوردستان، هۆنراوەی حەسەن زیرەک، بە یارمەتی میدیا زەندی.

٦_ گەوهەرێ، عوسمان شارباژێری.

٧- گۆڤاری سروە، ژمارە ١٤٤

٨_ نەوارەکانی حەسەن زیرەک.

٩_ نەواری وتووێژی مامۆستا محەممەد ڕەمەزانی لەگەڵ خانمی میدیای زەندی.